

KERNÁCS GABRIELLA Sámánbotok, fekete dinnyék...

Kő Pál isaszegi kert-kiállításához

A művészetek története úgy borul fölénk, mint egy szellemi égbolt kisebb-nagyobb csillagok szikrázó sokaságával: az évezredek alatt megszületett műtárgyak millióival, milliárdjaival. Az egymástól távol eső csillagok között néha különös összefüggéseket láthatunk. Különös történet a varsói Óváros története, s van egy fénylő szála, amely számomra összekapcsolódik Kő Pál szobraival.

A régi Varsó szíve volt az Óváros, keskenyhomlokú, kő-ülőfülkés, gótikus házacskáival, szobordíszes reneszánsz palotákkal, színesre festett arcú, barokk-rokokó polgárházakkal, sörmérésekkel, a följük hajló gótikus, vöröstéglás Szent János-katedrálissal, a Palota-téren III. Zsigmond lengyel király magas márványoszlopra állított szobrával. 1644 óta állt ott kivont karddal a király, s a legenda szerint, ha veszély fenyegette Varsót, fölemelte a kardját, hogy megvédje a várost, amelyet szeretett.

A második világháború után síró varsóiak tömegei zarándokoltak ahhoz a törmelék- és téglahalomhoz, amivé az Óváros lett. Az első helyzetjelentés szerint: „A pusztulás száz százalékos. Varsó Óvárosa nincs többé.” Rommá lett városok helyén újak épültek akkor a megsebzett Európában, de egyikük építéstörténete sem hasonlít a varsói Óvároséhoz. A lengyelek ugyanis nem fogadták el, hogy nemzeti múltjuk egy darabja nyomtalanul eltűnt. Ők nem építettek a helyére lakótelepet, ami jóval olcsóbb lett volna. S nem építettek – mint Budapesten a királyi vár helyére – vörös márvánnyal borított belső terű, újjgazdag, se hús, se hal, se palota, se múzeum épületet. Nem, hanem fogukat összeszorítva, iszonyú áldozatok árán hozzáfogtak újra fölépíteni tégláról téglára, freskóról freskóra, szoborról szoborra az Óvárost, ugyanolyanra, mint volt. Elővették a régi tervrajzokat, elő a XVIII. századi velencei mesternek, Canaletónak az Óvárosról festett képeit. S ma Varsó Óvárosa újra áll.

Kő Pál szoborremtő munkásságában számomra van valami a lengyelek, a varsóiak konok, hősies, nemzeti múltat, nemzeti hagyományokat megőrző elszántságából. Kő Pál olyan országban él, amelynek középkori és reneszánsz váraiból, palotáiból, polgárházaiból, templomaiból, freskóiból, szobraiból, egykori fényes művészetéből mára töredékek is alig maradtak. Kő Pál olyanformán áll a régi magyar szobrászat elpusztult szoborkertjében, ahogy a mai látogató áll az asztalsimáságú Hortobágyon, messzire lát minden irányban, s

többnyire nem tudja, hogy a Hortobágyon harminckét falu állt valaha. Árpádházi kistemplomaik alapfalait egymás után ássák ki a régészek.

Kő Pál egy nép csaknem teljesen elpusztított nemzeti művészetéből, művészeti hagyományaiból – én úgy látom – mélységes alázattal, hittel szinte minden munkájában kiemel, felszínre hoz, felmutat valamit. A gelérthegyi Sziklakápolna előtt, Budapest egyik legszebb szoborhelyén álló Szent Istvánja a harcok után leszállt lováról, templomocskát szorít a melléhez, az ország-építő, templomépítő király képe ez. Ott érezzük benne a koronázási palástra hímzett István királyt, Árpádkori szobor-töredékünket: a kalocsai királyfejet, a kódexek iniciáléiban egykor álló szent királyokat, a szobor karéjos talapzatában Feldebrő kora középkori altemplomának vaskos oszlopkötegeit. Mindezekkel együtt Kő Pál szobra mai szobor, a szobrász a mai ember szemével néz vissza a múltra, s a király a mai ember tünődő, szomorú arcával néz le a városra, ránk, alatta nyüzsgőkre.

Kő Pál egész életútját végigkíséri különös képessége arra, hogy össze tudja építeni a múltat a jelennel, a hagyományokat a XX–XXI. század művészeti irányzataival, közöttük is az általa leginkább szeretett szürrealizmussal, a különös álmok művészetével. Minden szobrában különös álmokat lát: a mohácsi csata megrendítő emlék-temetőjébe huszonkilenc hatalmas fa-sírjelet faragott, szobor-kopjafát. A tömegsírok fölött ott lebeg – oszlop tetején – az ifjú király, II. Lajos esendő fiú-portréja, ott ijeszt – kötélhálójában magyar halottak levágott fejével – a rettentő túlerővel győző II. Szu-lejmán császár, ott zúg a korabeli rettegett fegyver, a számszeríj szélhárfavá, feszületté transzponálva, ott üvöltönek égre a lovak, lófej-oszlopok, egyikük talapzatán körbefut az írás: „Magyar, köszönj az elmúlásnak”. Kő Pál mohácsi szobrai köszönnek az elmúlásnak. Méltósággal fejet hajtanak.

„Örzők, vigyázatok a strázsán” – írja Ady Endre. Kő Pál az örzők egyike, őrzi a kézműves mesterek tisztességét is, szinte minden szobra, a legkisebektől a legnagyobbakig tele van kézműves gyönyörűségekkel. Színes festéssel, fémberakásokkal díszesek a mohácsi kopjafák; a szülőföldjén, Hevesen álló, kétalakos, messze néző Idő-szobor: az *Ünnep* öregasszonya mellett a menyecske mézskő-szoknyáján üveggolyó-gyöngyök villognak, csakúgy, mint a *Magyar Messiás* rácsokba tört, lángoló csodamadarának farktollain; oszlopra állított gyöngyösi királyszobrán – Károly Róbert alakját Kő Pál akaratából Jankovics Marcelltól kölcsönözte – a bronzköntös hímzésekkel, csüngőkkel ékes.

S ahogy a valódi, talált, gyűjtött, keresett tárgyakkal bánik, modern művész módjára! *Anyám könyvei* című

szobrán – pop-art házioltárkán – megbillen a valóságos asztalka, rajta édesanya háztartási könyvei mívesen kifaragva. Rendhagyó szobrának, a *Szárnykészítő*nek kerete egy valódi madárkalitka, igaz, hófehérre festve, átszellemítve, benne Balázs János cigányfestő mézszínű körtefából remekbe faragott, apró portrészobrocskája kuporog, s körülötte fantasztikus szárnyak: színesre festett, pöttyözött csirke-mellsontok röpködnek.

Kő Pál szobraiban jóízű humor, meglepő ötletek szikráznak. Szereti az életet, hódol a Természet, a Termékenység előtt, s miért ne készíthetne görögdinnye-szoborsorozatot? Fából persze, festve persze, meg fémről, kőből is persze. S ha valaki számon kérné rajtuk a valódi görögdinnyét, joggal válaszolhatna úgy, mint Medgyessy Ferenc mester, amikor lószobrának részleteit firtatták: „Nem lú az, hanem szobor!” Szobrok hát a különböző jellemű dinnyék is. Miért ne? Komolyan hordja évyűrűit és a *Fekete dinnye* címet egy tiszteletreméltó, régi, eres akácfa-dinnyeszelet, amelyből már kiharapott egy darabot az Idő... Zöld ruhában hetvenkedik a *Csillagos, magos* című, s a dinnyemagok apró, fényes részzegek... Elegáns arisztokrata az *Arany dinnye* – bronzból... S melankolikus dinnyehéj-lélekhajó – nem melleleg tiszta, szép forma – a fekete gránit, bronzlábú darab, címe: *A dinnyeszeletek emlékére...*

Kő Pál az építők, a teremtők közül való, formákat teremt, színeket teremt, családokat, közösségeket épít. Sok éve már őt, az embert és a művészt melegítő lángnak látom, amely köré – munkái köré és az ember köré – jó odagyűlni, derű van ott, öröm és vigasztalás. „Jó embert keresünk” – mondják Bertolt Brecht színdarabjában a szecsuáni bölcsek. Kő Pál ritka tünemény. Jó ember. Pásztor, mindenféle értelemben, talán ezért is vonzódik a pásztorbotokhoz. Első gyönyörű pásztorbot-tárgyegyüttesét hevesi állandó kiállítása őrzi. Címe: *Sinka István emlékére. A Fekete bojtár vallomásai* íróját, a parasztemberből lett költőt a szépségesen megfaragott birkafej-kampójú pásztorbotra kötözött valódi csizmapárral, fehér házivászon-ínggel, sok kéz forgatta öreg Bibliával idézi meg. Jelképes értelmű útravalókkal egy jelképes értelmű boton, ősi pásztorokészségen. Amelyet – különösen a parádés, ünneplő darabokat – a magyar pásztorok, juhászok valaha faragással, karcollással, csont, szaru, ólom vagy rézberakással remekbe díszítettek. A pásztorbot a kereszténységben püspöki jelvényé emelkedett: a lelkipásztorság jelképévé. És fölemelkedett a csillagok közé is: Thoroczkai Wigand Ede, a magyar szecesszió nagyszerű építésze írja *Öreg csillagok* című könyvecskéjében a régi magyar csillag-nevekről: „A Saskeselyű csillagkép alfa csillagát »Tévelygő juhásznak« nevezték. Az Állatövben az Ikrek csillagkép régi neve »Bojtárkettős« volt.”

A *Tévelygő juhász* csillagképet a régiek csillagos botjával együtt képzelték az égre, erről Thoroczkai Wigand Ede Szeged környéki gyűjtései alapján azt mondja: „A kite-rementézet pásztor vagy kampósbot szépenek borjú vala az ára. A Kaszáscsillagnak nevezett Orion csillagképről azt mondják a bugacmonostoriak, hogy a három csillagból a harmadik félreáll a sorból, ez a juhászbót.”

Kő Pál pásztorbotjaival, vándorbotjaival visszautazhatunk a kereszténység előtti időkbe, a sámánok idejébe. A régi magyar hitvilágba. Kő Pál sámánbotjai szobrok persze. Diószegi Vilmos néprajzkutató írja a sámánbotokról: „A sámán révületében a felső világba utazik, szellemeihez. A sámán dobja a ló szerepét játssza. Az a sámán, akinek bot van a kezében, gyalog járja a szellemvilág útjait. Használhatott vörösfenyő-botot, oldalán meghagyott elágazásokkal, ráaggatott szövetarabokkal. Vagy irhadarabokkal teleaggatott nyírfaágat. A sámánbotok mind faragottak. Elágazásaikat fejnek faragták meg: kifaragták a szemet, száját, orrot, fület. Volt két-, háromfejű, de akár kilencfejű bot is. Színes pamutszövet szalagok és csengők lógtak róla. A sámánbot a sámánfát is jelképezte, egy törzsével, koronájával együtt a sámán sátra elé állított, színes szalagokkal teleaggatott fát, amelyen, úgy mondták, „a szó felfelé megy, Istenhez, rajta kapaszkodik fel a sámán a felső világba...”

Kő Pál legszebb sámánbotját Diószegi Vilmos tiszteletére készítette. Erdélyi patakban talált vörösfenyő-husángot faragott táltoslófej-formájúra, vízmosta-jellegét meghagyva. Míves rézgallérból színes szalagok lengenek, köztük egy nemzetiszínű, s csengő-bongó apró tárgyak, régi pénzek, cserépkorongok. Mágikus tárgyak, ember- és szellemidézők Kő Pál sámánbotjai, idézik a meghalt barátot, tisztelegnek Kallós Zoltán néprajzkutató, népdalgyűjtő, balladagyűjtő munkássága előtt vízkékre, fűzőldre festve, lengedező fabábokkal, népdal-töredékekkel:

„Hallod-e te szelídecске,
Lány vagy-e vagy menyecske...”

Kő Pál szobrai, sámánbotjai, pásztorbotjai a művészetek felső világába, szellemvilágába valók, a ránk boruló szellemi égbolt csillagpontjai. Összekötik az eget a földdel, a valóságot a mesékkel, a legendákkal, ahogy Utassy József regelő versében írja:

„Egyszer-volt lét a múlt,
s végül mese minden:
rege, rege, Ráró!
Magunk vagyunk, magunk,
s jaj, a mi igazunk
mese messze járó.”